ТЕМА 3: ЗАВИЧАЈ И СРБИЈА

Географија локалне средине

I T3.1.

Завичај, локална средина мања територијална целина коју је потребно детаљно проучити. У проучавањима локалне средине користите искуствена и географска знања, разне писане изворе и казивања. Проучавање завичаја почињете од одређивања географског положаја, затим проучите облике рељефа, климу, воде и начин њиховог коришћења, типове земљишта и њихову плодност, утврдите простирање и типове шума, ретке и заштићене биљне и животињске врсте. Становништво, кретања и његове структура сагледајте кроз историјску призму и савремене токове у нашој земљи. Утврдите и образложите привредне делатности и ниво развијености вашег завичаја. Предложите мере и поступке за заштиту локалне средине и њено унапређивање. Локалну средину треба унапређивати сходно њеним потенцијалима и могућностима становништва, то ће допринети задржавању и повећавању броја становник, што треба да буде циљ сваке локалне самоуправе.

Република Србија

I T3.2.

Географски положај Републике Србије је сложен, она је истовремено балканска, панонска, подунавска и средњоевропска земља. У централном делу земље, правцем север-југ протеже се, Моравско-вардарска удолина која повезује Панонски и Егејски басен. На ову удолину надовезује се Нишавска удолина, а у Бугарској Маричка, којом води најкраћи пут преко Босфорског мореуза за Азију и Африку. Преко Панонске низије, воде путеви и пруге према осталим земљама средње Европе. Србија има врло повољан положај за развијање економских односа и саобраћајно-трговинских веза са европским и ваневропским земљама. Граничи се са осам држава, три четвртине граница су сувоземне, а једну четвртину чине границе на рекама и дуж планинских венаца.

Планински рељеф заузима највећи део површине Србије и простире се јужно од Западне и источно од Велике Мораве. На подручју југоисточног дела Србије, налазе се ниже планине одвојене бројним котлинама. Југозападним делом Србије пружају се високе Динарске, Проклетијске и Копаоничке планине, а на југу су Шарске планине. Између Динарских и Шарских планина налазе се простране Метохијска и Косовска котлина. На крајњем истоку Србије пружају се Карпатско-Балканске планине. **Низијски рељеф** обухвата северни део Србије (Војводина), то је јужни део простране Панонске низије. Војводина је рекама Дунавом и Тисом подељена на три регије - Срем, Банат и Бачку. Главни облици рељефа у Војводини су: планине Фрушка гора и Вршачке планине, пешчаре Делиблатска и Бачка, лесне заравни Телечка, Тителска, Сремска и Банатска и алувијалне равни панонских река. Низију су испресецали речни токови и таложењем наноса обликовали њен данашњи рељеф. Брда и ниске планине јужно од Саве и Дунава чине јужни обод Панонског басена. Низијски рељеф заступљен је у Метохијској котлини и поред великих река.

На **климу** Србије утичу: географска ширина, надморска висина, распоред копна и мора и рељеф, као и Атлантски океан, Северна Африка, Средоземље, Арктик и Сибир. Климатски типови у нашој земљи имају континенталне одлике. Просечна средња годишња температура ваздуха опада од севера према југу и има вредност између 10 и 12°C. Просечна годишња количина падавина опада од запада према истоку. Најмању количину падавина примају источни делови Панонске низије, а највећу планинска подручја. Падавине у облику снега излучују се свим

деловима земље, а на високим планинама снежни покривач се најдуже задржава. У нашој земљи дувају стални и локални ветрови. Најизраженији је локални ветар кошава који дува у источном и североисточном делу наше земље. У Панонској низији и нижим деловима обода заступљена је континентална клима, има кратка, топла, сува лета и дуге, хладне зиме, а падавине се излучи у мају и јуну. У Планинској области, заступљена је умерено континентална и планинска клима, са умерено топлим летима, умерено хладним зимама и умереном количином падавина. У нижим планинским пределима заклоњеним од хладних северних ветрова заступљена је жупна клима, блажа је од климе своје непосредне околине.

Реке Србије припадају сливовима Црног, Јадранског и Егејског мора. На већини наших река максимални водостај је у марту и мају, а минимум се јавља у августу или септембру. Познавање водостања на рекама значајно је за пловидбу, производњу хидроенергије, наводњавање и за заштиту од поплава. Реке које протичу кроз Панонску низију, имају широка и плитка корита и пловне су. Реке у планинској области су брзе и имају велики хидроенергетски потенцијал. Сливу Црног мора припадају веће реке као и њихови речни системи: Дунав, Сава, Тиса, Дрина, Лим, Колубара, Тамиш, Велика Морава, Јужна Морава, Западна Морава, Млава, Пек и Тимок. Сливу Јадранског мора припада речни систем Белог Дрима са притокама: Клина, Мируша, Пећка, Дечанска и Призренска Бистрица и мање реке које протичу Метохијском котлином. Сливу Егејског мора припадају: Пчиња, Драговиштица и Лепенац.

Природна **језера** у Србији мале су површине. Најбројнија су на подручју Војводине и на планинама. У Војводини је највеће природно језеро, Палићко језеро. Речна језера су настала поред већих панонских река, најпознатија су Обедска бара, Засавица, Русанда, Царска бара и Бело језеро. На високим планинама, на Проклетијама и Шар-планини, налази се мала језера, настала радом некадашњих ледника. Због њихове лепоте називају их „горске очи“. Знатно већа по површини су вештачка језера, настала преграђивањем речних токова ради производње електричне струје или за водоснабдевање градова и индустријских објеката. Највећа вештачка језера су Ђердапско на Дунаву, Зворничко и Перућац на Дрини, Подпећ на Лиму, Власинско у југоисточној Србији и друга.

Термални и минерални извори се налазе широм Србије, а највише их је на ободу планина и Панонског басена и у Панонској низији. Већина извора је каптирана, изграђене су бање, које имају здравствени и туристички значај. Најзначајније бање су Врњачка бања, Нишка бања, Сокобања, Матарушка бања, Врањска бања и Бања Ковиљача. Најтоплије изворе минералне воде (96°C) има Врањска Бања, а бања на највећој надморској висини је Луковска бања (700 m). У Србији, на крају прве деценије XXI века, живи око 9,5 милиона **становника**. Просечна густина насељености је 108 ст/km^2, али је распоред становништва неравномеран. Централна Србија и Војводина имају негативан природни прираштај, а на Косову и Метохији је изнад 10‰. Становништво Србије је мигрирало током свих историјских периода, најчешће због економских, политичких разлога и ратова. Женско становништво је бројније у нашој земљи, као и становништво које има 60 и више година. У Србији су најбројнији срби, а живе и припадници других народа.

Најбројнија **градска насеља** су у Војводини, а најмање градова има на Косову и Метохији. Највећи градови су Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац. **Села** су различите величине и облика, најбројнија су у низијама, а у планинским пределима села се гасе и нестају. Због ниске стопе природног прираштаја и јаке емиграције ка градским насељима у Србији има 104 насеља која броје 20 и мање становника, а нека су потпуно остала без сталних становника.

Природно богатство наше земље чине енергетске сировине (угаљ, нафта, природни гас), разноврсне руде са малим процентом метала и неметали. Највеће су резерве лигнита (угаљ најслабијег квалитета) који се експлоатише у Косовско-метохијском, Колубарском и Костолачком басену. Мрки угаљ се експлоатише у Ресавско-моравском басену, камени угаљ у источној Србији и Ибарском басену. Резерве нафте и земног (природног) гаса нису велике, налазе се на подручју Баната. Највећа налазишта руда су у околини Бора и Мајданпека, у копаоничкој области, западној Србији, Шумадији и Југоисточној Србији. Неметали се користе у грађевинарству и индустрији грађевинских материјала, због чега имају велики значај.

Привреда у Републици Србији

I T3.3.

Панонска Србија обухвата јужни део плодне Панонске низије, која представља нашу највећу житницу, у којој се гаје пшеница и кукуруз, индустријске биљке (шећерна репа, сунцокрет, хмељ, конопља, лан, соја и дуван), крмно биље (детелина, грахорица, сточни грашак и сточна репа). Плантажних воћњака и винограда има на Фрушкој гори, у подножју Вршачких планина, у околини Беле Цркве, Сомбора и Суботице. Развијено је интензивно сточарство, гаје се племените сорте свиња, говеда и живине. Храстове шуме покривају западне делове Срема и Мачве. На алувијалним равнима река расту врба и топола, а на планташкој основи гаје се брзорастуће врсте бреза и топала. У Банату се експлоатишу скромне резерве нафте и земног гаса. Од индустријских грана развијене су прехрамбена, текстилна, дуванска, дрвна, петрохемијска, лака хемијска индустрија, и индустрија коже обуће и гуме. Туристичку понуду чине: планине, језера, бање, манастири, салаши, разне културне и привредне манифестације. Планинско-котлинска Србија заузима већи део површине наше земље. Ова област је ређе насељена, оскудева у плодним обрадивим површинама, али је богата планинским пашњацима и шумама, хидроенергијом и рудама. У котлинама и речним долинама гаје се пшеница, кукуруз, винова лоза, дуван, малине и поврће, на брежуљкастим теренима воће, на већим висинама јечам, раж, овас, лан и кромпир. У планинској регији експлоатишу се храст, граб и буква, као и четинари јела, смрека и бор. Планине су богате пространим пашњацима који представљају добру основу за развој сточарства. Природно богатство употпуњавају и руде, неметали и енергетске сировине. Ова област обилује туристичким ресурсима: планине, језера, бање, пећине, прерасти, клисуре, водопади, вулкански рељеф, културни и историјски споменици. Све већи значај има и етно-туризам.

Република Србија има велике привредне потенцијале и разноврсне могућности, развој успоравају савремени друштвено-политички процеси (транзиција), коју карактерише велика незапосленост, висока инфлација, привредни криминал, економско раслојавање становништва, низак природни прираштај и сталне, неповратне миграције становништва ка већим градским центрима, тешкоће у међународној трговини и загађивање животне средине.

Задаци за самоевалуацију полазника

I T3.4.

1. Погледајте ред вожње на релацији Београд-Пирот и одговорите на питање.
   Кроз које место ће проћи аутобус који из Београда креће у 11:15 и долази у Пирот у 15:15?

Полазак	Долазак	Полазна станица	Преко
0:45	6:20	Београд	Ниша, Пирота
5:50	10:45	Нови Сад, АС	Алексинца, Ниша, Прокупља
10:00	14:15	Београд	Експрес
11:15	15:15	Београд	Беле Паланке
12:30	17:25	Београд	Ниша, Пирота и Димитровграда
14:15	19:25	Суботица, АС	Јагодине, Алексинца, Ниша
14:30	18:43	Београд	Беле Паланке и Пирота
16:15	21:00	Суботица, АС	Ниша и Беле Паланке
17:30	21:36	Београд	Експрес
19:00	22:55	Београд	Беле Паланке и Пирота

2. Бројевима су означене државе са којима се граничи Србија. Поред бројева упишите имена тих држава.

3. Да ли је тврдња тачна?

У околини Бора постоје налазишта обојених метала. ДА НЕ

4. Погледајте карту Војводине и одговорите на питање.

Које је име планине која је означена на карти, а позната је по манастирима и виноградима?

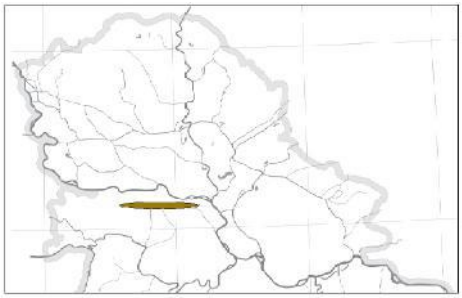

5. Допуните реченицу:

Река Сава се улива у реку _____ код града _____ .

6. Заокружите број испред тачног одговора. У Националном парку можете да:

1. уживате у природи; 2. ловите дивље животиње;
3. палите ватру где год желите; 4. сечете дрва за огрев.

7. Допуните реченицу:
Планински пашњаци у нашој земљи пружају одличне услове за развој _____.

8. Заокружите број испред два тачна одговора.
Речну воду у свом окружењу користићете за:
1. наводњавање баште; 2. избацивање отпадних вода из домаћинства;
3. спортске и рекреативне активности; 4. одлагање ситног отпада.

9. Заокружите број испред тачног одговора.
Које од наведених занимања је пожељно за запослење у Вашем месту?
1. рудар 2. ратар 3. машинбравар 4. пекар

10. Допуните реченицу.
У контејнер за одлагање отпада на којем је постављена ознака ПЕТ (PET) треба да одложите _____ отпад, а у контејнер са МЕТ ознаком одложићете _____ отпад.

11. На географској карти обележене су планине и највећи градови у нашој земљи. Ваш задатак је да упишете имена река које су уцртане на овој карти.

12. Погледајте карту и одговорите на питање.

Ако идете путем од Београда према Вршцу, кроз која два већа насеља ћете проћи? _____ и _____

T1- T3

- DVD, CD - Планета Земља 1-6, Millennium, Београд, 2007.
- http://planetazemlja.wordpress.com/
- http://www.foe.co.uk, http://wwwredpepper.org.uk – заштита природне средине;
- http://www.natureprotection.sr.org – Завод за заштиту природе
- http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/
- www.geographhic.orgihttps: - географске информације;
- Америчко национално географско друштво: *Национална географија* (српски превод)
- Бесаревић Јовица, (1981): *Добродошли у Африку*, Свјетлост, Сарајево.
- Вуковић Предраг, (1981): *Ведро небо над Кином*, Графика, Београд.
- Гавриловић Љ., Д. Дукић, (2002): *Реке Србије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Гамов Џорџ, (1965): *Земља и небо*, Материја, Нови Сад.
- Географије за основну школу, од 5-8 разреда, уџбеници и приручници, које је одобрило Министарство просвете и науке Републике Србије
- Група аутора (2008): *Клима, моја планета... и ја*!, Завод за уџбенике, Београд.
- Група аутора, (1994): *Како спасти Земљу*, EcoLibri, Београд.
- Група аутора, (1995): *Фактопедија*, Илустрована енциклопедија 2. издање, Младинска књига НОВА, Нови Сад.
- Група аутора, (2007): *Чуда света*, Младинска књига, Београда.
- Група аутора, (2007): *Школско свезнање*, Завод за уџбенике, Београд.
- Капелер Лудвиг, (1967): *Сунце, облаци и вјетар*, Напријед, Загреб.
- Лер А. Ратко, (1983): *Америка уздуж и попреко*, Драган Срнић, Шабац.
- Миних Хорст, (1964): *Биберна обала*, Савремена школа, Београд.
- Раденковић Ђорђе, (1964): *Пустиње и људи*, Матица српска, Нови Сад.
- Самарџић,С., (1998): *Европска унија*, Институт за европске студије, Београд.
- Татић Б., Г. Костић, (1996): *Наша природна добра и потребе њихове заштите*, Центар за еколошке акције-ЦЕА, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.